

ДИРЕКЦИЯ „ФОРМИРАНЕ, АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА ПОЛИТИКИТЕ“
ОТДЕЛ „ПОЛИТИКИ ЗА ДОСТЪП ДО КАЧЕСТВЕНО ОБРАЗОВАНИЕ“

О Т Ч Е Т

за резултатите от реализирането на дейности по Плана за изпълнение на
Стратегията за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната
система (2013-2020) за 2014-2015 година

СОФИЯ
2015 ГОДИНА

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.....	3
1. ПРОФИЛ НА УЧАСТНИЦИ В РЕГИОНАЛНИТЕ СРЕЩИ	5
2. ОСНОВНИ ТЕМИ НА СРЕЩИТЕ.....	9
3. РОЛЯТА НА ИНФОРМИРАНЕТО НА ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ.....	10
4. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НА ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ.....	18
5. СТРАТЕГИЧЕСКО ПЛАНИРАНЕ, УЧИЛИЩНИ СТРАТЕГИИ, ПРОГРАМИ И ПЛАНОВЕ.....	24
6. СИСТЕМА ЗА РАННО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ.....	27
7. ДРУГИ РЕЗУЛТАТИ ОТ СРЕЩИТЕ.....	30
ИЗВОДИ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ.....	34

УВОД

С Решение № 44 от 29.10.2014 година Министерският съвет на Р България прие План за 2014 и за 2015 година (за кратко „План“) за изпълнение на Стратегията (за кратко „Стратегия“) за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система (2013-2020).

Стратегията и Плана за реализирането ѝ са изпълнение на една от целите, заложи в Националната програма за развитие: България 2020 - намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система в края на периода под 11%.

Първият План е ориентиран към осъществяването на основни елементи от Стратегията, като:

- преимуществено разработване на мерки по превенцията на отпадането от училище;
- засилени информационни дейности сред заинтересованите страни за ролята на образованието и обучението в развитието на отделния човек и на обществото;
- стартиране процеса на разработване и апробиране на система за ранно предупреждение.

В изпълнение на заложените дейности и мерки по т. 2 и по т. 4 от Раздел I на Плана, от декември 2014 година до февруари 2015 година отдел „Политики за достъп до качествено образование“ от дирекция „Формиране, анализ и оценка на политиките“ на Министерството на образованието и науката организира шест работни срещи по районите на планиране в градовете: Враца, Бургас, София, Пловдив, Варна и Разград. В срещите участваха 737 представители на основните заинтересовани страни от всички области на страната, които изпълняват мерки и дейности за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система.

По време на срещите бяха представени водещите политики и мерки по Плана, споделен беше опит за намаляване на отпадането от училище и за ролята на различните страни в процеса на задържането на учениците до завършване на етап и/или степен на образование над основното, дискутираха се водещите фактори, които благоприятстват задържането на учениците и реинтеграцията на отпадналите.

Особено важно е обстоятелството, че в работен порядък бяха представени над 120 презентации с добър опит и се обсъждаха такива важни въпроси, като взаимодействието с общината за намаляване дела на отпадналите ученици; взаимодействието с родителите, с ученическите съвети, с местните граждански структури и с бизнеса по места за подобряване на средата и условията за образование и

обучение; самокритично бяха дефинирани нерешените проблеми и в условия на дискусия се предложиха пътищата и средствата за разрешаването им.

За популяризиране на положителните практики от срещите на всеки участник беше предоставена цялата информация от презентациите на електронен носител. По този начин разискванията са достъпни до по-широк кръг представители на заинтересованите страни.

За осъществяване на обратна връзка в края на всяка среща се проведе анонимна анкета с желаещите да участват в проучването ни, която цели да установи мнението на участниците относно необходимостта от такива срещи и оценката на резултатите от тях, както и становището на участниците относно значими аспекти на превенцията и преодоляването на отпадането и преждевременното напускане на училище. В регионалните срещи бяха анкетирани общо 586 участници.

В основата на настоящия анализ са обобщените резултати от анкетата, резултатите от обсъжданията и споделените идеи по време на срещите и дискусиите с представителите на заинтересованите страни.

1. ПРОФИЛ НА УЧАСТНИЦИ В РЕГИОНАЛНИТЕ СРЕЩИ

Подборът на участващите беше направен на регионален принцип по покана на съответните РИО.

Според регистрацията професионалната заетост на присъстващите е следната:

Професионалната заетост на участниците в срещите е представена в диаграма 1.

Диаграма 1. Структура на професионалната заетост на всички участници в срещите

В структурата на професионалната заетост на участниците в проведените срещи с най-голям относителен дял - 66,48% - се отличават педагогическите специалисти – учители, директори и други, следвани от представителите на регионалните инспекторати по образованието - 17,38%, и на общините – 11,25%. . В срещите в Пловдив и в Бургас участваха заместник-областните управители, а в Разград – областният управител.

Съставът на участниците доказва, че основните заинтересовани страни в изпълнението на Плана и Стратегията са представени преимуществено: МОН (вкл. териториалните администрации – РИО), училищата, общините.

На диаграма 2 може да се проследи професионалната заетост на анкетираните участници във всяка една от проведените регионални срещи.

Диаграма 2. Структура на професионалната заетост на анкетираните участници във всяка една от регионалните срещи

Сред участниците в срещите във всеки от районите преобладават директори на училища, като най-висок относителен дял на тази група участници се наблюдава на срещата на заинтересованите страни от Северен централен район -72,10%. Относителният дял на учителите, участвали в срещата в Югозападен район /29,50%/ е най-висок в сравнение с относителния дял на учителите, участвали в срещите в другите райони. На проведената среща за Южен централен район, представителите на други заинтересовани страни са 11,11% и имат най-висок относителен дял, в сравнение с тази група представители в другите срещи. Това може да се обясни и с обстоятелството, че по време на срещата беше подписано споразумение между заинтересованите страни за изпълнение на Стратегията за намаляване дела на преждевременното напускане на образователната система /2013-2020/ в област Пловдив.

Споделените добри практики определиха и основните акценти на съвместната ни дейност:

- отговорността на образователните институции (детски градини и училища) да създадат условия на всички записани деца и ученици да завършат успешно своето образование и подготовка; при необходимост - институциите да предприемат допълнителни мерки за задържането на попадналите в риск от отпадане; да имат активната позиция в процеса на издирването и задържането на децата и учениците в задължителна предучилищна и училищна възраст; да прилагат адекватни мерки за интервенция и за реинтергиране на отпадналите;

- отговорността на местното самоуправление и местната администрация за максималното обхващане и задържане в образователната система на децата и

учениците (особено в задължителна предучилищна и училищна възраст - от 5 г. до 16 г.); потвърдената позиция, че решаването на този въпрос преди всичко е общинска политика; ролята на подобни форуми за информирането и за доброто взаимодействие по места с образователните институции като условие за по-добрия обхват и задържане на подлежащите на задължително обучение;

- представителите на други заинтересовани страни обърнаха особено внимание на работата в синхрон, за да бъдат обхванати и задържани в детската градина и в училището децата и учениците до завършване на по-висока степен на образование и/или добра професионална квалификация; представителите на бизнеса изразиха готовност да съдействат за по-добра практическа подготовка в условията на реален трудов процес (дуална система) на учениците; гражданските организации обърнаха внимание на възможностите си да издирват неучещи и да съдействат за работа с родителите;

- представителите на МОН и РИО обърнаха внимание на националните политики и мерки; на реализирането на Плана и Стратегията на територията на отделните области; бяха представени политиките и мерките, които се реализират в отделните региони, проблемите и пътищата за преодоляването на дефинираните негативните резултати; изразена беше готовност регионалните инспекторати по образованието да бъдат естествени центрове за осъществяването на регионалните политики за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система.

Оценката на анкетираните участници по отношение необходимостта от подобни срещи е представена в диаграма 3.

Диаграма 3. Оценка на анкетираните участници относно необходимостта от подобни срещи

Най-същественният процентен резултат се отнася до 66% от участниците, които считат, че подобни срещи са много необходими. Следващият по значимост резултат отразява становището на 31% от участниците, че има необходимост от такива срещи. Впечатляваща е категоричността на анкетираните участници, че срещите са много необходими /66%/ и необходими /32%/.

В диаграма 4 е представено съотношението на оценките на анкетираните участници във всяка от проведените срещи относно необходимостта от подобни срещи.

Диаграма 4. Оценка на анкетираните участници във всяка от срещите за необходимостта от такива срещи

Най-висок дял на участниците, оценили срещата като много необходима, се наблюдава сред анкетираните участници в срещата от Югоизточен район – 76,3%, следван от тези в Североизточен район -71,7%, и Южен централен район- 66,7%.

Тенденцията, свързана с наличието на най-висок относителен дял на анкетираните, оценили необходимостта от подобни срещи като много голяма, се отнася за всяка една от регионалните срещи. Във всяка една от проведените срещи се запазва и общата тенденция делът на анкетираните участници, посочили, че има необходимост от такива срещи, да е втори по значимост.

2. ОСНОВНИ ТЕМИ НА СРЕЩИТЕ

Независимо от спецификите на отделните регионални срещи, се очертаха четири основни групи въпроси, по които се водиха разисквания и бяха посочени както постигнатите резултати, така също нерешените проблеми. Участниците предложиха и пътища за разрешаването на възникналите проблеми по тези теми.

Първата група са въпросите за информирането на заинтересованите страни за постиженията, за нерешените въпроси и за възможностите достигане на информацията

до всички участници в процеса: семейство, общини, граждански структури, социални партньори и образователни институции.

Втората група въпроси са за взаимодействието на заинтересованите страни, политиките и мерките за взаимодействие на училището и общината, на училището и семейството, на общината и другите териториални звена в процеса на намаляване дела на преждевременното напускане на училище.

Третата група въпроси са тези за стратегическото планиране, реализирането на плановете, анализа и оценката на резултатите от прилагането на стратегическите документи в училищата, в общините, от другите страни в процеса.

В **четвъртата група** са бъдещите действия за изграждане на системата за ранно предупреждение на ниво апробиране и по-късното реализиране на модела на територията на страната.

3. РОЛЯТА НА ИНФОРМИРАНЕТО НА ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ

В разискванията по всички теми се постави въпросът за ролята на информирането, за определянето на правилата при взаимодействието между институциите, пряко ангажирани с изпълнението на Стратегията и Плана.

3.1. В специализирани работни секции под общото название „Информиране на заинтересованите страни“ бяха представени добри практики в тази област, като беше постигнато общо съгласие, че чрез информирането са достигнати *резултати в следното*:

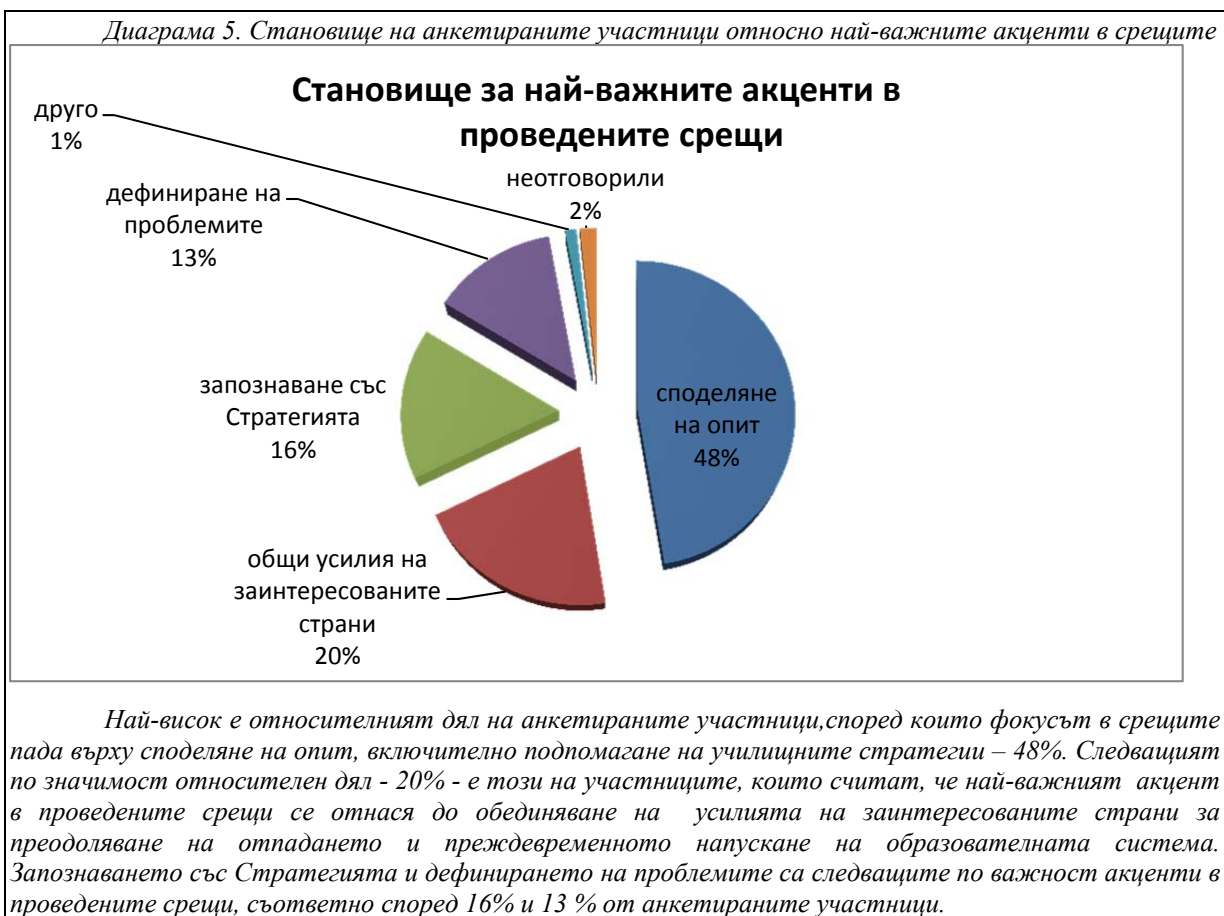
3.1.1. На първо място се коментира ролята на информацията като условие за постигане на широка публична подкрепа на политиките и мерките за намаляване отпадането от училище и в превантивните дейности за задържане на младите хора до завършване на по-висока степен или клас след основно образование. Общото мнение е, че училището все повече се оформя като естествен център за информиране по политиките и мерките за намаляване дела на преждеременно напусналите образователната система. Там, където е изградена мотивирана и компетентна педагогическа колегия, се постигат и по-добри резултати и се разпространяват добрите практики сред заинтересованите страни.

3.1.2. Общото становище на участниците е, че добрата комуникация и навременната обмяна на информация са условия за постигането на добри резултати в партньорството между училището, родителите и учениците, съответстващо на правата

на страните: работещи родителски клубове и съвместни дейности с училищното настоятелство; партньорство в разработването и реализирането на програми и проекти с участието на НПО; съвместно разработване на училищни стратегии; съвместни дарителски акции, извънкласни дейности (конкурси, състезания с осигурен награден фонд); популяризиране чрез родителите/семействата на достигнатите резултати сред общността.

Тенденцията се потвърждава и от анкетното проучване, резултатите от което показват, че анкетираните участници определят споделянето на опит като най-важен акцент в проведените срещи.

Становището на анкетираните участници относно най-важните акценти в проведените срещи е онагледено в диаграма 5.

Най-важните акценти в проведените срещи, определени от анкетираните участници във всяка от регионалните срещи, се представени в диаграма 6.

Диаграма 6. Становище на анкетиранияте участници във всяка от регионалните срещи относно най-важните акценти

Във всяка от регионалните срещи най-голям е относителният дял на анкетиранияте участници, които считат споделянето на опит за основен фокус в проведените срещи. Различия се наблюдават относно втория по значимост резултат – общите усилия на заинтересованите страни са определени на второ място по важност от анкетиранияте участници в срещите в Северозападен и Югоизточен район; запознаването със Стратегията – от анкетиранияте участници в срещите в Югозападен и Североизточен район; дефинирането на проблемите – от тези в Северен централен и Южен централен район.

3.1.3. Постоянните контакти и взаимната информираност по посоката училище-община дава добри резултати, когато общината поема отговорност за децата и учениците в задължителна предучилищна и училищна възраст, които не посещават редовно учебните занятия и се изпълняват стриктно функциите от общинските служби „Социално подпомагане“; подпомагат се училищата чрез дофинансиране на маломерни паралелки на територията на общините; осъществяват се просветни дейности в читалища и други общински звена на територията със страните в процеса, особено със семействата/родителите.

3.1.4. Подобряването на взаимната информираност между общините, училищата и местния бизнес по посоката училище – училищно настоятелство – училищен съвет – местен бизнес подпомага родителите, училищата и самите ученици в

съвместни дейности по подобряване на материално-техническата база; съдейства в популяризирането на центрове за кариерно развитие и насочването към подходяща професионална квалификация и обучение с участието на местния бизнес.

3.1.5. Доброто информиране на родителите като основна заинтересована страна в процеса на включването и задържането на децата и учениците се осъществява не само чрез регулярните, но и чрез тематични родителски срещи; провеждат се съвместни дейности с родителите, като инициативата за определяне на „родител на годината“. Прави добро впечатление усетът на директорите да провеждат „изнесени“ родителски срещи на терен. Изхождайки от опита, че част от родителите нямат финансови възможности да пътуват до средищното училище, педагогическите колективи посещават населените места на своите ученици, за да информират родители за образователните резултати на децата им.

3.1.6. Чрез местните средства за информиране се популяризират положителните примери, резултат от допълнителната превантивна работа или от реинтеграцията на отпаднали/преждевременно напуснали образователна система лица и се рекламират техните достижения на училищно и местно ниво.

3.2. Между ***нерешените въпроси***, които поставиха участниците в дискусиите, се открояват следните:

3.2.1. Проблеми, свързани с използването на наличната информацията:

- недостатъчно добро използване на базата-данни от ГРАО за проследяване записването на децата и учениците в задължителна предучилищна и училищна възраст, къде са записани, какво е движението на тези лица в рамките на образователната система;

- късно професионално ориентиране и консултиране;

- скритото отпадане (укриването на отсъствия на учениците от учители с цел запазване на работно място; укриване на отсъствията на учениците от родители с цел получаване на помощи).

3.2.2. Недостатъчни или липсващи източници за необходима информация, като:

- адресна регистрация по местоживеене;

- регистър на учениците, заминали в чужбина;

- национална база данни за необхванатите лица.

3.2.3. Затруднения, поради липсата на национална система за проследяване движението на учениците:

- в координацията между институциите, произтичаща от недостатъчна информираност;

- в конкретната комуникация с конкретния родители и с родителската общност като цяло;

- в механизмите при взаимодействие, особено по отношение на миграция и на адресна регистрация;

- в липсата на информация за деца, оставени при близки хора (които нямат родителски права и задължения), докато родителите са на работа в чужбина;

- в липсата на адекватна реакция от службите за закрила на детето в случаи, когато са подадени сигнали за оставени от родителите на трети лица деца и ученици.

3.3. В процеса на обсъждането бяха очертани **бъдещите стъпки за подобряване** на информационното осигуряване и информирането на заинтересованите страни, като се постави акцент върху следното:

3.3.1. Разработване и приемане на споразумение за съвместна работа на заинтересованите страни по Стратегията на национално ниво и мултиплицирането му на областно и на общинско ниво;

3.3.2. Планиране и реализиране на единдействието между всички заинтересовани страни по отношение на превенцията на отпадането;

3.3.3. Изграждане и функциониране на система за ранно предупреждение на национално, регионално, общинско равнище и на ниво образователна институция и осигуряване постоянното движение на потоците с информация в системата.

Структурата на оценката на анкетиранияте участници относно Системата за ранно предупреждение е представена в диаграма 7.

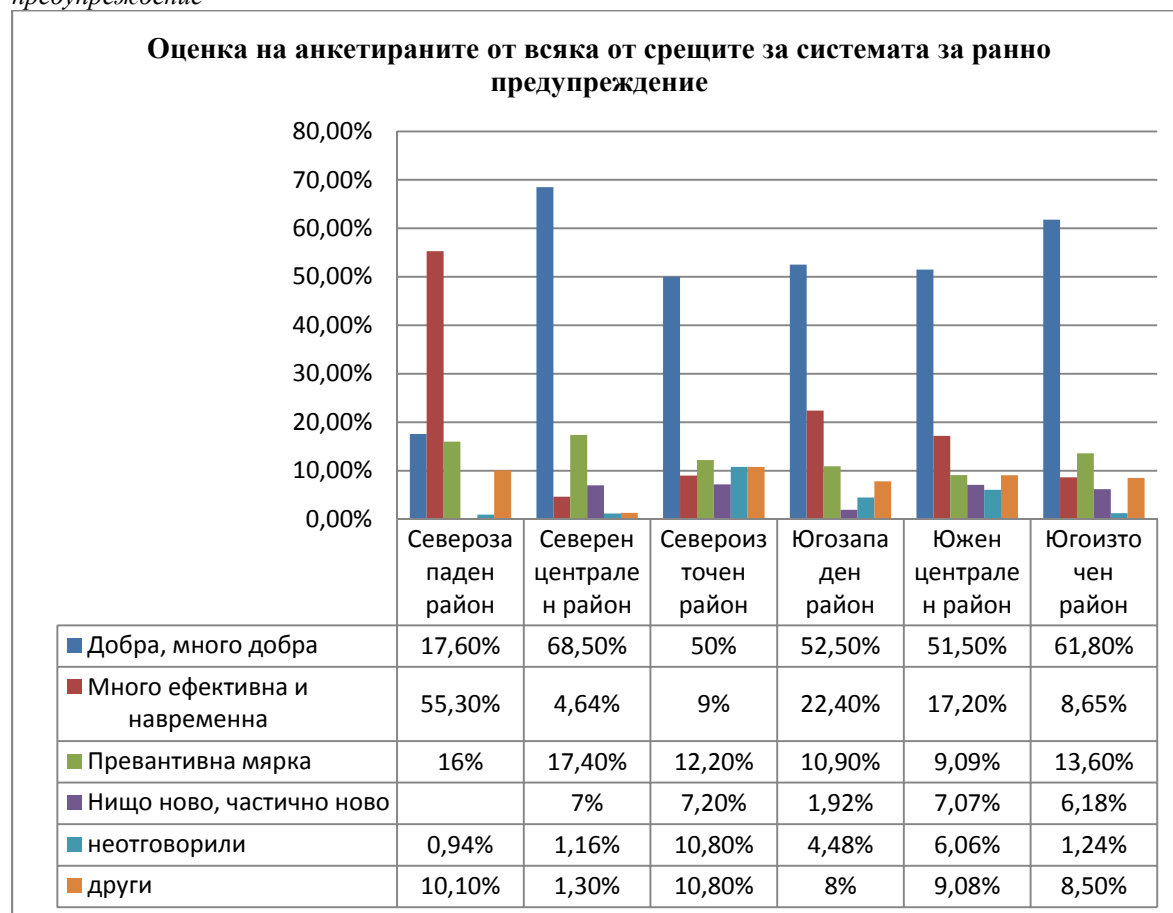
Диаграма 7. Оценка на анкетираните участници относно системата за ранно предупреждение

Като добра и много добра Системата за ранно предупреждение е оценена от най-висок дял анкетираните участници - 49% от тях. Следващите по значимост резултати се отнасят съответно до 21,7% от участниците в анкетата, които оценяват Системата като много ефективна и навременна и до 12,9%, които я считат за превантивна мярка. Като нищо ново/частично ново са определили Системата едва 4,25% от анкетираните участници в срещите.

В диаграма 8 е онагледена оценката на анкетираните участници във всяка една от срещите относно системата за ранно предупреждение.

Диаграма 8. Оценка на участниците във всяка от срещите относно системата за ранно предупреждение

Най-значимите процентни резултати се отнасят до:

- относителния дял на анкетиранияте участници в срещата в Югоизточен район, оценили Системата за ранно предупреждение като добра - 61,8%.
- относителния дял на анкетиранияте участници в Северозападен район, които определят Системата за ранно предупреждение като много ефективна и навременна мярка - 55,3%.

Вижда се, че тенденцията в общите резултати се запазва и по райони, с изключение на Северозападен район, където най-висок е дялът на участниците, оценили системата като много ефективна и навременна.

Регистрираните най-значими относителни дялове на участниците в Северозападен и Югоизточен район, които оценяват системата за ранно предупреждение като добра/много добра, навременна и ефективна мярка са обясними и с обстоятелството, че дялът на преждевременното напускане на образователната система в тези райони е най-висок.

3.3.4. Въвеждане на електронно записване в детската градина и в I клас (чрез общините), което дава възможност за проследяване на обхванатите в образователната система и за движението на децата и учениците;

3.3.5. Прилагане на всички права и задължения от страна на директорите по информирането на дирекция “Социално подпомагане“ по местоживеене на ученика относно отсъствията на ученик и предложенията за налагане на наказания;

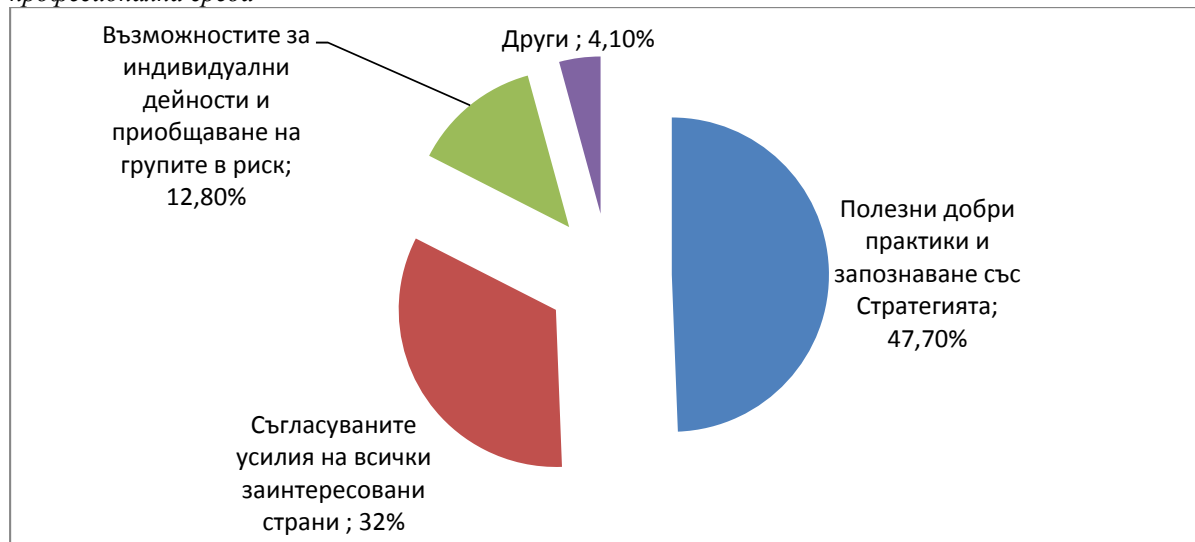
3.3.6. Въвеждане на общински правила за налагане на глоби на родители, които не осигуряват редовното посещение на учебните занятия от децата им (чл. 47 - чл. 48 а от Закона за народната просвета) и стриктно спазване на тези правила в изпълнение правата и задълженията на кметовете на общините;

3.3.7. По-често провеждане на работни срещи със заинтересованите страни и за обмен на добри практики и за обсъждане на наболели въпроси.

За ролята на информирането в процеса на реализирането на Стратегията и Плана говори и обстоятелството, че участниците в анкетата определят като основен резултат от участието си в тези работни срещи възможността да се информират и да информират колегите си за постигнатите резултати; да споделят опита и проблемите си и да получат подкрепа в решаването на редица въпроси за намаляването дела на преждевременно напусналите училище.

Тази тенденция колерира и с основните акценти от срещите, които анкетираните участници възнамеряват да споделят в собствената професионална среда (отразени в диаграма 9).

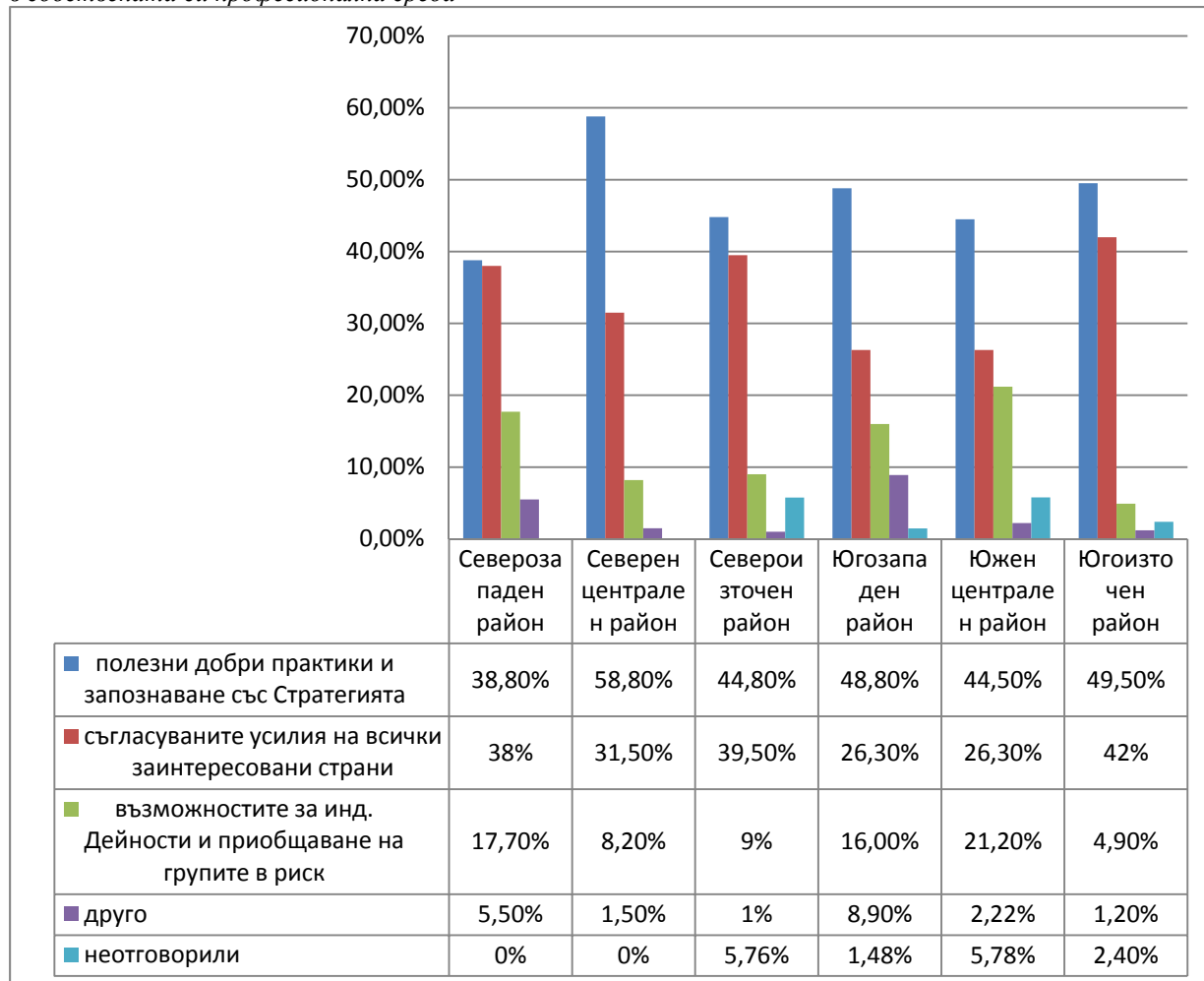
Диаграма 9. Акценти от срещите, които анкетираните участници биха споделили в своята професионална среда

В структурата на акцентите от срещите, които анкетираните участниците възнамеряват да споделят в собствената професионална среда, като най-значими се открояват: полезните добри практики и запознаването със Стратегията, посочени от 47,7% от анкетираните, съгласуването на усилията на всички заинтересовани страни за справяне с проблема, определени от 32% от тях, както и възможностите за индивидуални дейности и приобщаването на групите в риск, посочени от 12,8% от анкетираните.

В диаграма 10 се наблюдава съотношението на относителните дялове на акцентите, които анкетираните участници във всяка от срещите възнамеряват да споделят в собствената професионална среда.

Диаграма 10. Акцентите от всяка от срещите, които анкетираните участници биха споделили в собствената си професионална среда

Наблюдават се известни различия в подреждането по значимост на акцентите, които анкетираните участници във всяка от срещите биха споделили в своята професионална среда. За всяка от срещите се поддържа общата тенденция най-висок относителен дял анкетираните участници да възнамеряват да споделят в своята професионална среда полезни добри практики и запознаването със Стратегията, като анкетираните участници в срещата в Северозападен район наред с този акцент /38,8%/, посочват и съгласуваните усилия на заинтересованите страни като равностоен приоритет, заслужаващ да бъде споделят /38%/.

4. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НА ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ

Ролята на координираните и синхронизирани усилия на заинтересованите страни е осъзната от участниците в срещите като базисна за превенцията и преодоляването на отпадането и преждевременното напускане на училище.

4.1. В процеса на работа се очертаха следните **силни страни** в съвместната работа на заинтересованите страни:

4.1.1. Като условие за резултатно взаимодействие между всички заинтересовани страни се определя активността и инициативността на институциите и наличието на квалифицирани и мотивирани педагогически екипи.

4.1.2. Ефективно партньорство на образователните институции със семейството се реализира чрез разнообразни форми: родителски срещи; родителски клубове; участие на родителската общност в разработване на стратегическите документи за развитие на образователната институция; съвместна работа по програми и проекти, вкл. за подобряване на материално-техническата база; инициране и провеждане на дарителски акции, на извънкласни дейности, конкурси и др.

4.1.3. Ръководствата и педагогическите екипи на училища и детски градини прилагат конструктивните идеи на децата и родителите за изграждане на позитивна образователна среда.

4.1.4. Наличието на работещо училищно настоятелство е индикация за ефективно взаимодействие с родителите и гражданите.

4.1.5. Като позитивен акцент във взаимодействието на образователните институции с общината се откроява поемането на отговорност от страна на общинската администрация за участие в превенцията на отпадането и преждевременното напускане на образователната система. В много общини (в редица случаи – и със съдействието на родители и неправителствени организации) са осигурени социални дейности – транспорт, хранене, стипендии, безплатни учебници и за учениците след VII клас.

4.1.6. В контекста на обединените и целенасочени усилия на заинтересованите страни за превенция се приветстват дейностите на младежките центрове към общините: чиракуването и стажуването; насърчаването на изследователския интерес на учениците в различните проекти; достъпът до професионално обучение на младежи в неравностойно положение (деца и ученици в риск от отпадане, отпаднали от образователната система); сътрудничеството и срещите между работодателите, професионалните училища и професионалните гимназии, обучителните центрове и академичната общност и други.

4.1.7. Показателно за ефективното взаимодействие и сътрудничеството на училището с други заинтересовани страни е включването на обществени възпитатели от местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните при идентифициране на семейства и деца в риск и в работата с тях.

4.1.8. Традиционните съвместни дейности на училищните общности с местните читалища подпомагат превенцията на отпадането и преждевременното напускане на образователната система; чрез участие на детето/ученика в дейности в сферата на изкуствата се поощрява развиването на неговите силни страни и дарби и се повишава мотивацията му за обучение, за изява и постижения.

4.1.9. За осигуряване на благоприятни условия за задържане на учениците в образователната система до завършване на образование, училищата активно си сътрудничат и с бизнеса. Стажантските програми за учениците включват стаж в реална производствена среда и дават възможност за професионална реализация. В редица училища се реализира и практиката на ученици-наставници.

4.2. Заедно с постигнатите резултати се очертаха и следните **основни затруднения**:

4.2.1. Като главна бариера пред превенцията на отпадането и преждевременното напускане участниците посочват липсата на национална база данни и на координация между институциите при проследяване движението на учениците.

4.2.2. Недостатъчното разбиране и отчитане от страна на всички заинтересовани страни на важността на демографските процеси е предпоставка за наличие на лоша комуникация с родителите и на тромав механизъм на взаимодействие за превенция и преодоляване на проблемите – децата се поверяват на близки и роднини, липса на реакция от служби за закрила на детето.

4.2.3. Затруднения при осъществяване на ефективно взаимодействие между заинтересованите страни създава неприлагането на санкции от кметовете на общини при неизпълнението на задължението на всеки български гражданин за участие в училищно образование до 16 години; липсата на адресна регистрация по настоящ адрес на всеки гражданин.

4.2.3. Предаването на образователния и семейния статус на следващото поколение (бедност, неграмотност); ниската здравна култура на родители и ученици; наличието на неграмотни и функционално неграмотни родители; отсъствието у родители и ученици на мотивация за образование; недостатъчната психологическа подкрепа и информираност за ролята на образованието като фактор за успешна личностна и професионална реализация - предпоставят трудната комуникация с децата/учениците и техните родители;

4.2.4. Успешната комуникация на ръководствата и педагогическите екипи на детските градини и училищата с родителите на децата със специални образователни

потребности (СОП) е затруднена от тромави процедури; не достигат ресурсни учители; липсват положителни подходи за общуване с тези родители; недостатъчна е грижата на някои общини за осигуряване на достъпна архитектурна среда за деца и ученици със СОП.

4.3. Дефинираните *предложения за решения*, които се предлагат за преодоляване на бариерите за ефективно взаимодействие между всички заинтересовани страни, се свеждат до:

4.3.1. Съвместно реализиране на политики и мерки със социална насоченост за учениците над 16 годишна възраст, включително безплатен транспорт за всички ученици и деца от социално слаби семейства;

4.3.2. Оказване реална подкрепа на родителите и максимално оползотворяване на възможностите за взаимодействие на детската градина и училището със семействата на децата и учениците;

4.3.3. Превантивно и своевременно синхронизиране на дейността на образователната институция с местните служби по социално подпомагане, Комисията за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните и детската педагогическа стая, вкл. максимално оползотворяване възможностите на Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца жертви или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция.

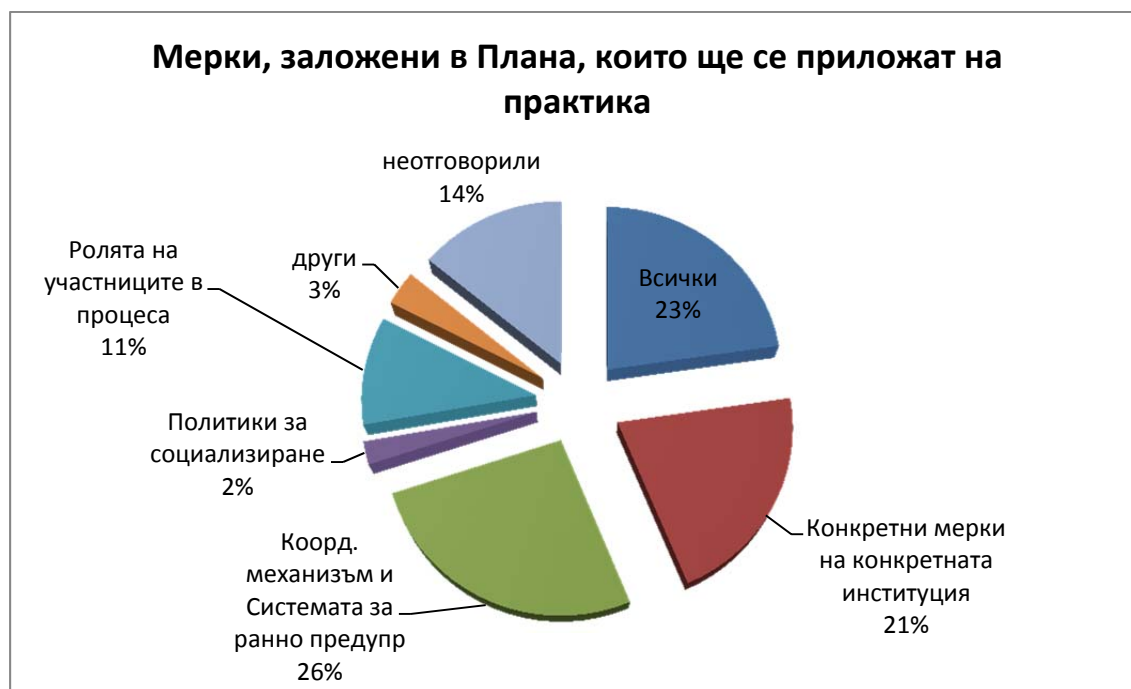
4.3.4. Включване на максимален брой заинтересовани страни в организиране на свободното време - ваканционни дейности, общински инициативи, мероприятия на музеи, читалища и библиотеки.

4.3.5. Осигуряване на устойчивост на резултатите от дейностите, осъществявани в рамките на проекти и мултиплицирането им след тяхното приключване.

4.3.6. Създаване на ефективен координационен механизъм между образователните институции, ученическите организации, училищното настоятелство, родителите, неправителствените организации и бизнеса за разширяване на подкрепящата среда, обмен на добри практики и кариерно консултиране на учениците.

4.3.7. Координационният механизъм, като израз на синхронизираната и целенасочена съвместна дейност на всички заинтересовани страни и системата за ранно предупреждение са припознати от анкетираните участници като мерки с най-висока приложимост, както се вижда в диаграма 11.

Диаграма 11. Становище на анкетираниите участници в срещите за практическата приложимост на мерките, залегнали в Плана

Най-висок относителен дял имат 26 % от анкетираниите участници в срещите, според които координационният механизъм и Системата за ранно предупреждение е с най-висока практическа приложимост. Вторият по значимост дял е на 22,7% от участниците, които считат, че всички мерки могат да бъдат приложени на практика. Третият по значимост процентен резултат се отнася до 21% от анкетираниите, посочили конкретни мерки на конкретната институция, а 10,4% са открили ролята на участниците в процеса на превенция и преодоляване на отпадането от училище. Относителният дял на неотговорилите е 14,1%, и е четвърти по стойност.

Осигуряването на постоянна и надеждна информация за движението на учениците в рамките на страната и възможности за проследяване на тяхното образование в контекста на координираните и синхронизирани усилия на заинтересованите страни са осъзнати от анкетираниите участници като базисни за превенцията и преодоляването на отпадането и преждевременното напускане на училище.

Разнообразието и динамиката в съотношението на стойностите на относителните дялове на анкетираниите участници относно становището им за приложимостта на мерките в Плана в рамките на всяка една от срещите се наблюдава в диаграма 12.

Диаграма 12. Мнение на анкетираните от всяка среща за приложимостта на мерките от Плана

Координационният механизъм и Системата за ранно предупреждение са припознати като практически приложими от най-висок дял анкетираните участници в срещата в Югоизточен район – 40,6%. (Според данни на Евростат, в периода от 2007 г. до 2013 г. делът на преждевременното напускане на образователната система в Югоизточен район е най-висок в сравнение с този в другите райони у нас /изключение има през 2008 и 2010 г./)¹. Относителният дял на анкетираните участници, които считат всички мерки за практически приложими, е най-висок в Югозападен район -39,1%.

Конкретните мерки на конкретната институция са определени като практически приложими от най-голям дял анкетираните /36%/ в Северен централен район.

Най-висок относителен дял на неотговорилите се наблюдава сред участниците в срещата в Североизточен район -26,8%, а най-нисък е този дял в Северен централен район- 8,2%.

Резултатите са показателни за назрялата необходимост от Координационния механизъм и системата за ранно предупреждение и за това, че тези мерки са очаквани от представителите на всички заинтересовани страни.

Като цяло резултатите от допитването за практическата приложимост на мерките от Плана са индикация за едно добро ниво на позитивност на анкетираните относно това, че мерките имат своята реална проекция.

¹ Информацията е достъпна на:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_16&lang=en

5. СТРАТЕГИЧЕСКО ПЛАНИРАНЕ. УЧИЛИЩНИ СТРАТЕГИИ, ПРОГРАМИ И ПЛАНОВЕ

В хода на дискусиите се наложи изводът, че стратегическото планиране на ниво училище е изключително важно с оглед отчитането на конкретните и специфични условия. В изпълнение на чл. 150, ал. 1, т. 1 от Правилника за прилагане на Закона за народната просвета екипите в детските градини и училищата разработват и актуализират своя училищна стратегия. В много от образователните институции стратегията е съобразена със спецификата им и с тази на региона. Мерките по нея са съотносими към конкретните предизвикателства на образователната среда; тяхното изпълнение и отчет е заложено в годишния план за дейността на училището/детската градина.

В някои училища се разработват и програми за справяне с проблема на отпадането (предимно тези, работещите по Национални програми за развитие на средното образование, насочени към справяне с проблема с отпадането и по проектни дейности).

В диаграма 13 е онагледена оценката на Стратегията за развитие на училището/общината, където работят анкетираните участници.

Диаграма 13. Оценка на анкетираните участници в срещите за Стратегията за развитие на училището/общината

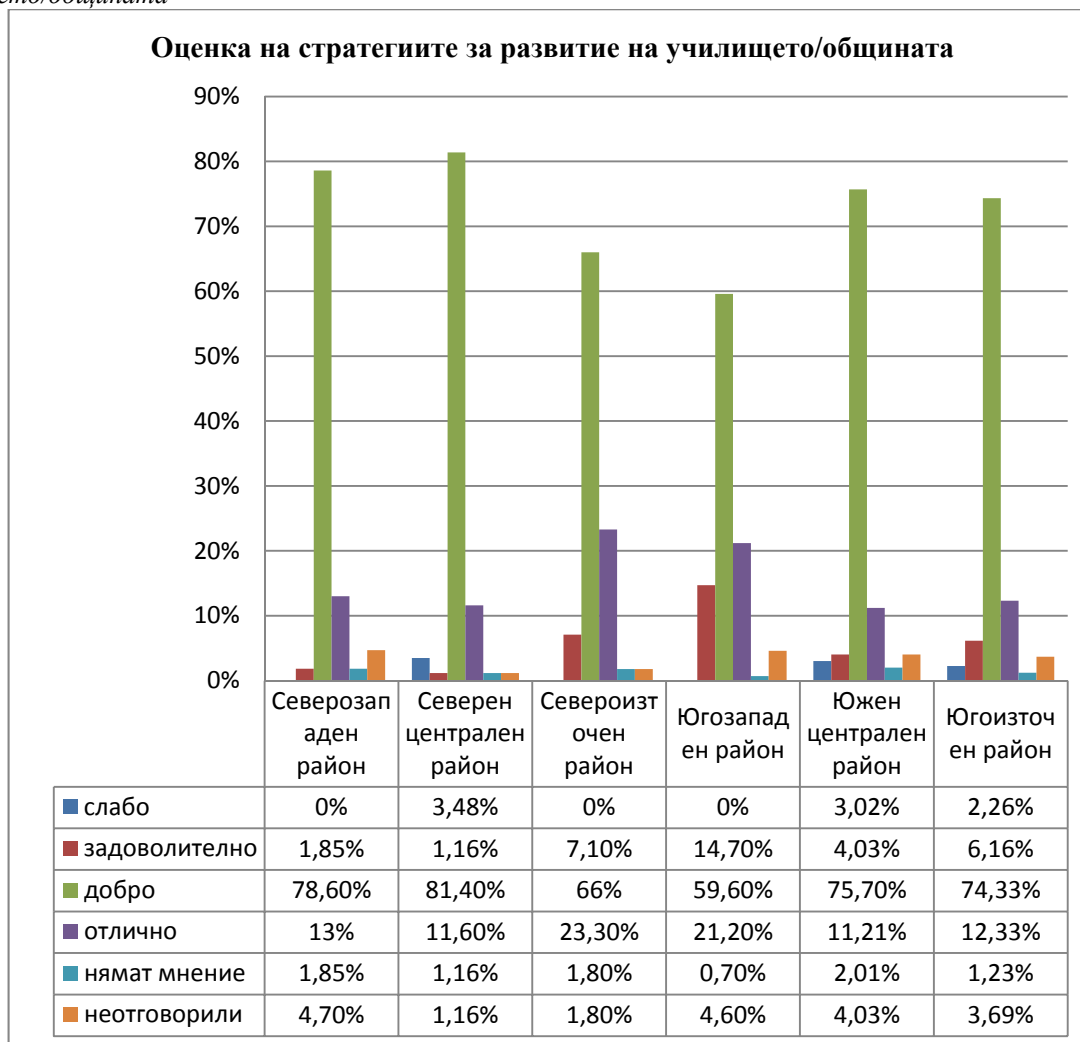
С най-висок относителен дял се открояват анкетираните участници, които дават добра оценка на Стратегията за развитие на училището/общината, където работят, следван от дела на участниците, оценили ги като отлични – 15,3% , а задоволителна оценка са дали 6,8%. Като слаба са оценили Стратегията за развитие на училището/общината 1,35% от анкетираните участници.

Доминират позитивни оценки на анкетираните участници относно училищните/общинските стратегии, като стойностите на техните относителни дялове

са в значителна степен по-високи, в сравнение със стойностите на относителните дялове на негативните и задоволителни оценки.

Установените тенденции се запазват и в рамките на всяка една от проведените срещи, което е видно в диаграма 14.

Диаграма 14. Оценка на участниците във всяка от срещите за Стратегията за развитие на училището/общината

Вижда се, че в сравнение с другите анкетирани участници, в най-висока степен критично отношение към стратегиите за развитие на училището/общината, където работят, проявяват анкетираните участници в срещите в Северен централен район – 3,48%; в Южен централен район – 3,02%, и в Югоизточен район – 2,26%.

5.1. В дискусиите ясно се очертават **силните страни** на стратегията за развитие на училището:

5.1.1. Стратегията за развитие на образователната институция е работеща, когато е съобразена с националните стратегии, актуализирана е и отразява спецификата на училището и региона; съдържа конкретни и реално изпълними цели. Такава

училищна стратегия дава насока за подобрене и развитие, осигурява условия за екипна работа в позитивна образователна среда.

5.1.2. Безспорно силна страна е вслушването в мнението на родители, учители и социални работници. Такава училищната стратегия допринася за отваряне на образователната институция; изгражда връзки и доверие между участниците, залага на партньорства със заинтересовани страни.

5.1.3. Добрата училищна стратегия предполага ново отношение към ученика, отчита индивидуалните причини за отсъствията/напускането; насочва към откриването и стимулирането на силните страни на отделния ученик; променя се работата с деца в риск от уязвими общности, с ученици със СОП; насочва се вниманието към нови техники на преподаване и се прилага добрият опит на неправителствения сектор.

5.1.4. Отчита се стимулиращата роля на делегирания бюджет при записването и задържането на децата и учениците, както и за повторното включване в образователната система на отпаднали.

5.1.5. Наличието на медиатор в училищата е ефективна мярка за превенция и интервенция на отпадането при наличие на деца и ученици от етнически общности и групи.

5.1.6. Училищата разработват и прилагат и други документи, насочени към справянето с отпадането от училище, като: рамкова програма за педагого-психологическа подкрепа; механизъм за включване на родителите; договор за успех на ученика; бележник за кореспонденция;

5.1.7. Особено място заема воденето на регистър на учениците в риск на училищно ниво или съвместно с общината.

5.2. Наред със споделянето на силните страни в реализиране на училищните стратегии се очертаха и следните **затруднения**:

5.2.1. На места липсва областна и общинска стратегия, в частност общински образователни политики и неефективното използване на регистъра за движението на учениците от общините.

5.2.2. Като дефицит се определя разбирането, че все още детето и ученикът не са в центъра на образователно-възпитателния процес.

5.2.3. Обезлюдяването на населени места, предизвикано от мащабната трудова миграция на родителите, се отразяват неблагоприятно върху качеството на средносрочното стратегическо планиране в образователната система в тези селища/училища.

5.2.4. Отбелязват са трудности от ниския административен капацитет на определени места за разработване на стратегически документи, както и липсата на единна система за оценка на риск от отпадане.

5.2.5. Съществува явлението „вторична сегрегация“, което затруднява работата на екипите по места.

5.3. В дискусиите се очертаха следните **решения**:

5.3.1. Категорично е мнението, че всяко училище трябва да разработи своя стратегия и план за изпълнението ѝ с мерки за конкретната образователна институция.

5.3.2. Препоръчително е в училищните стратегически документи да съществуват дейности, като:

- популяризиране на възможностите за участие във форми на ученето през целия живот и валидиране на компетентности;
- ученическото самоуправление и активизирането на доброволчеството;
- ранно кариерно ориентиране и консултиране и предприемачество;
- използване на присъствените форми на обучение и избягване на неприсъствените като скрита форма на отпадане;
- засилена връзка с родителите и разработване и прилагане на програми, които навлизат в общностите и семействата на отпадналите;
- прилагане на индивидуални учебни планове за наваксване на пропуски в обучението с цел реинтеграция.

5.3.3. Възможностите, които очакват решение на национално ниво, и могат да подпомогнат образователните институции са:

- олекотяване на учебното съдържание и практическата му приложимост;
- повишаване на квалификацията на участниците в процеса за разпознаване на риска от отпадане от училище;
- въвеждане управление на качеството на образователната институция за отчитане напредъка на ученик, учител и училище.

6. СИСТЕМА ЗА РАННО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ

Идеята за изграждане и функциониране на система за ранно предупреждение, за регистрация на никога непосещавалите училище, отпадащите и преждевременно напусналите, е напълно адекватна за времето, в което живеем.

Дискусиите по време на срещите доказаха, че учители, директори на училища, представители на общини и на регионални инспекторати по образованието не само приветстват предложението, но и вече имат натрупан опит в тази насока.

6.1. Сериозни ***постижения*** бяха споделени за следното:

6.1.1. Всички участници са единодушни, че в основата на бъдещата система за ранно предупреждение е наличието на екипна работа между заинтересованите страни (училище, родители, местни институции, неправителствени организации) за издирване на непосещаващите, предотвратяване на отпадането и преждевременното напускане на училище и за реинтеграцията.

6.1.2. Обнадеждаващо е, че на училищно ниво вече има добър опит. За да се решават проблемите на място, някои училища сами са разработили свой собствен регистър на застрашените от отпадане.

6.1.3. На места са се възползвали от съвременните технологии и са изградили собствена електронна платформа за превенция на отпадането с ограничен достъп до нея, поради наличие на лични данни на учениците в нея.

6.1.4. Някои столични училища са разработили и свои механизми за взаимодействие със Столична община, което обединява усилията и дава възможност за обмяна на идеи и на опит.

6.1.5. В основата на изграждането на позитивна образователна среда са елементи от системата за ранно предупреждение, като: съчетаване на толерантност и контрол; разработване на гъвкави училищни програми за превенция на отпадането; коректно идентифициране на причините за отпадане; засилените дейности за превенция и реинтеграция, апробирани чрез проектни дейности.

6.2. Изграждането на система за ранно предупреждение е съпътствано и с редица ***проблеми***, преодоляването на които трябва да започне своевременно:

6.2.1. Част от тях са свързани с отделния ученик и с ниската му мотивация за продължаване на образованието. Обучението след задължителната училищна възраст много често не се приема като ценност.

6.2.2. Ограниченият набор от успешни училищни политики за работа с ученици в риск над 16 години е пречка в търсенето на правилни решения за работата с такива младежи.

6.2.3. Много често училищните ръководства се затрудняват от липсата или наличието на неактуализирана адресна регистрация на учениците.

6.2.3. Все още нерешените проблеми с ранните съжителства на семейни начала са причина за отпадането от училище.

6.2.4. Педагогическите специалисти реалистично отчитат своя дефицит на компетентност за работа в мултикултурна образователна среда.

6.2.5. Затруднената комуникация между заинтересованите страни; липсата на реална помощ от страна на училищни настоятелства; negliжирането на родителските задължения и трудната комуникация с част от родителите са пречки пред образователните власти да се справят с идентифицираните негативи.

6.2.5. Спешно трябва да се решават въпросите за проследяването на напускащите страната с родителите си и установяващи се в друга държава. За тях няма официална информация дали са постъпили в образователната система на друга държава.

6.3. По време на дискусиите се предложиха редица **решения**, които са добра основа за създаването на бъдещата система за ранно предупреждение:

6.3.1. Всички участници се обединиха както около предложението за дефиниране на основните понятия, свързани с отпадането и преждевременното напускане на училище, така и в инициерирането на национални програми, свързани с този важен проблем.

6.3.2. Пълно съгласие има и по отношение на това, че мерките за превенция са били несправедливо игнорирани в миналото и е дошъл моментът, в който те трябва да са водещи в решаването на проблемите с отпадането и преждевременното напускане на училище.

6.3.3. Участниците са с ясното разбиране за създаването на подходящ механизъм за работа в екип и обединяването на усилията от всички заинтересовани страни.

6.3.4. Друга част от предложените решения са свързани със субективните обстоятелства около самия ученик като: разпознаване и незабавни действия при отсъствията от училище като първи сигнал за отпадане; стриктно проследяване на процеса на преместване в друго училище; информиране на кметовете при отсъствие на ученик повече от 20 дни и т.н.

6.3.5. Изграждането на позитивна образователна среда и създаването на условия за подходящо индивидуално развитие на всички ученици, включително и застрашените от отпадане, значително ще подобри мотивацията им да бъдат ученици.

6.3.6. Въвеждането и адаптирането на вече апробирания на много места модел „връстници обучават връстници“ (с цел взаимното мотивиране и предотвратяване на

отпадането) също помага за подобряване на образователната среда в училищата при прилагането на системата за ранно предупреждение.

6.3.7. По-целесъобразното използване възможностите на целодневна организация на учебния ден би съдействало за повишаване на атрактивността и привлекателността на образователно-възпитателния процес в училище.

6.3.8. За изграждането и функционирането на бъдещата система за ранно предупреждение бяха разгледани и редица социални дейности, свързани с подкрепата и задържането в училище на ученици над 16 годишна възраст.

7. ДРУГИ РЕЗУЛТАТИ ОТ СРЕЩИТЕ

В процеса на обсъждане на политиките и мерките за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система, бяха поставени и редица въпроси от по-широк обхват и въздействие, като:

7.1. Липсата на необходимия административен капацитет за разработване на стратегически документи постави въпроса за специализирана квалификация на управленските екипи в училище и на администрациите по места в тази насока. В тази връзка участниците оцениха важността на тези срещи за споделяне на добри практики, систематизиране на информацията и предложения за решения.

7.2. Изискванията за качествено стратегическо планиране, поставят по места остро въпроса за навременното планиране процесите на оптимизация на образователната инфраструктура и своевременното запознаване с тази информация на засегнатите институции.

7.3. Работата на заинтересованите страни за задържането в образователната система на младите хора над задължителната за обучение по Конституция 16 годишна възраст. Поставят се особено остро проблеми като: липсата на нормативни основания за осигуряването на безплатен транспорт за тези ученици докато посещават училище; липсата на безплатни учебници за учениците в гимназиален етап; необходимостта от допълнителни социални мерки за такива ученици, за да посещават редовно учебните занятия. Огромната част от участниците подкрепят въвеждането на социален пакет за ученици над 16 г. от семейства в неравностойно положение, който значително би повишил шансовете на учениците да продължат образованието си в средни и висши училища.

7.4. Когато се поставя въпросът за проследяване движението на учениците в и извън страната е очевидно, че липсва механизъм за комуникация между образователните власти на междудържавно ниво. Това води до „изкривяване“ (да не кажем грешни резултати)² и официалната ни статистика определя тези ученици като отпаднали, с което значително се завишава делът на тези лица.

7.5. Сериозна група от отпадналите ученици са тези, които са били с родителите си в чужбина за няколко месеца след началото на учебната година, връщат се и не могат да продължат обучението си поради липсата на нормативни основания за това. Така тези лица са изгубени за образованието в момента на завръщането им до изпълнението на изискванията (легализирани документи за обучението им в чужбина). Не са малко случаите, когато тези деца не са учили и не могат да представят съответните документи, или не са знаели, че трябва да си донесат определени документи. Така на практика те са отпаднали от системата.

7.6. Необходими са сериозни общи усилия от заинтересованите страни, представители на държавата, за изпълнение на законовите задължения спрямо родителите, които напускат страната и оставят на практика децата без надзор. В такива случаи децата се оставят на близки роднини (обикновено възрастни хора), които нямат родителски права и задължения; в някои случай – и на съседни или по-големи деца от семейството.

7.7. Поставиха се въпроси за разширяване кръга на педагогическите специалисти в училище. Много правилно се разбира и се подчертава ролята на училищния психолог – присъствието му е необходимо във всяко училище, независимо от броя на учениците в него. Той е този педагогически специалист, който владее механизми за специализирана работа със застрашени от отпадане ученици и техните родители. Заедно с това се поставя въпросът за нормативното осигуряване на длъжността „образователен медиатор“, съгласно Националната класификация на професиите и длъжностите.

7.8. Очакванията на участниците в срещите от прилагането на Стратегията и Плана се свързват преимуществено с намаляване дела на преждевременното напускане на образователната система, което е видно и в диаграма 15.

²www.nsi „Учащи напуснали по причини и степени на образование“

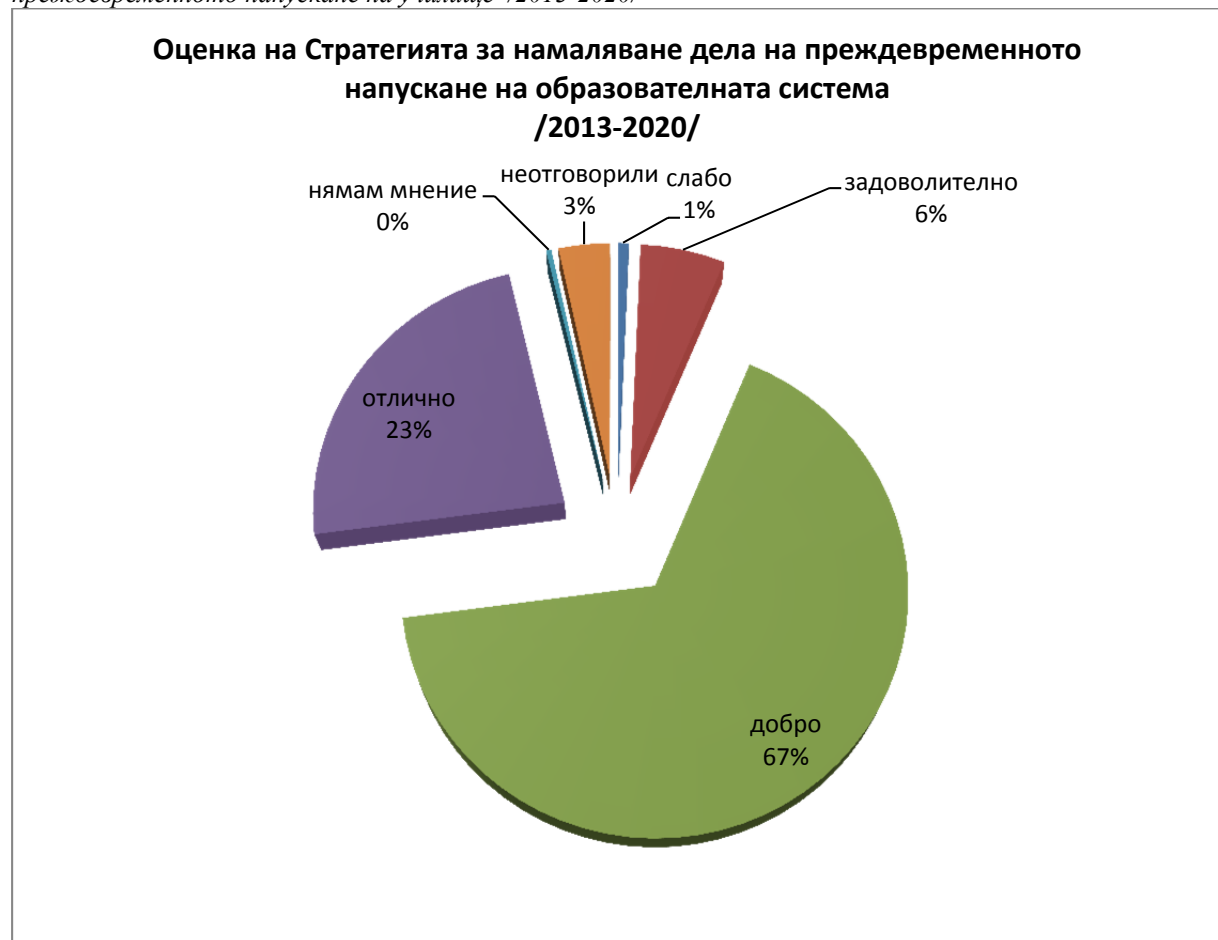
Диаграма 15. Очаквани резултати от прилагането на Стратегията и Плана за училището/общината

В структурата на очакваните от анкетирани участници резултати с най-висок дял се откроява намаляването дела на отпадналите и преждевременно напусналите образователната система – 64,2%; 16,2% от участниците посочват други резултати, а засиленото сътрудничество между заинтересованите страни е посочено от 12,8% от тях. Значима тенденция представлява впечатляващото превъзходство на дела на участниците, посочили като резултат намаляването дела на отпадналите и преждевременно напусналите образователната система.

7.9. Стратегията и Плана като цяло се подкрепят от участниците в проведените регионални срещи във висока степен. Това е видно и от оценките им относно Стратегията за намаляване дела на преждевременното напускане на училище (2013-2020), които може да се проследят в диаграма 16.

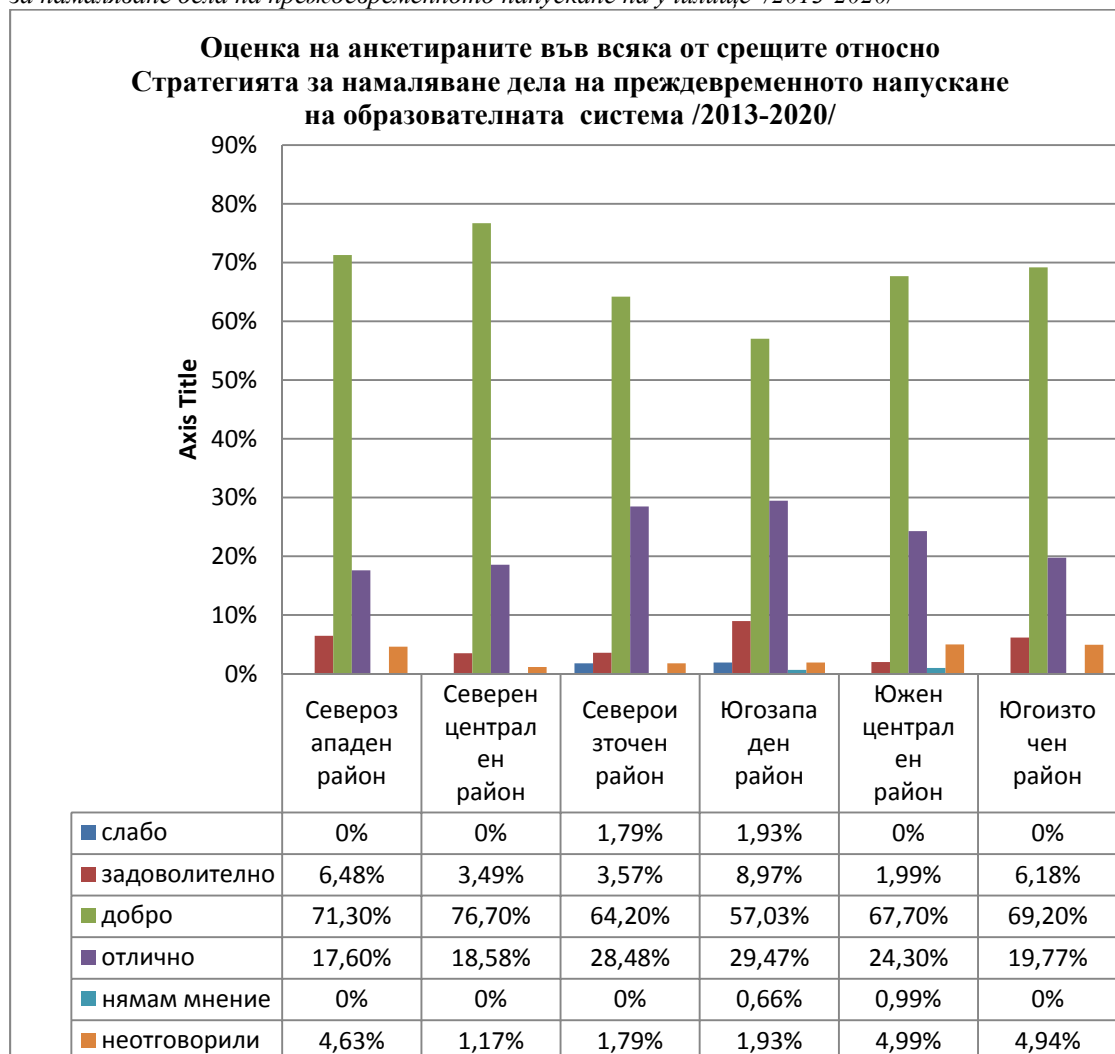
Диаграма 16. Оценки на анкетираните относно Стратегията за намаляване дела на преждевременното напускане на училище /2013-2020/

Най-същественият процентен резултат се отнася до анкетираните участници в срещите, които оценяват Стратегията като добра – 67%. Вторият по значимост резултат е свързан с отлична оценка на посочения стратегически документ, дадена от 23% от анкетираните, задоволителна - 6%. По 1,35% от тях съответно нямат мнение или оценяват Стратегията като слаба. Не са отговорили 3,6% от участниците.

Оценката на анкетираните участници във всяка от срещите относно Стратегията за намаляване дела на преждевременното напускане на училище /2013-2020/ е онагледена в диаграма 17.

Диаграма 17. Оценка на анкетираните участници във всяка от срещите относно Стратегията за намаляване дела на преждевременното напускане на училище /2013-2020/

В сравнение с участниците в останалите срещи, най-висок процент участници, дали отлична оценка на Стратегията се наблюдава в Североизточен и Югозападен район – съответно 28,48%, 29,7%. Същевременно, в сравнение с другите райони, в посочените два района има най-висок относителен дял на участници, дали слаба оценка на Стратегията - 1,79% и 1,93%. В Северозападен и Югоизточен район, в сравнение с другите райони, се наблюдава най-висок относителен дял на участниците, които не са отговорили на въпроса - 4,63% и 4,94%.

В рамките на всяка от срещите се запазва общата тенденция, свързана с наличието на най-висок относителен дял на анкетираните участници в срещите, дали добра оценка на Стратегията.

ИЗВОДИ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

1. Основните **изводи** от изпълнението на дейностите по Плана до този момент може да формулираме така:

1.1. Участниците оценяват положително провеждането на подобни срещи в този им формат и по подобен ред. В анкетното проучване се подчертава базисната значимост на провеждането на тези срещи както за информирането и взаимното опознаване, така също и за споделянето на добри практики и за дефинирането на нерешените въпроси; заедно с това срещите са източник на нови идеи за намаляване предпоставките за отпадане от училище и подобряване на комуникацията между институциите в този процес. Специално се подчертава, че ще споделят в колективите си най-добрите практики и ще запознаят със Стратегията и Плана заинтересованите страни по места.

1.2. Съставът на участниците определя профила на заинтересованите страни. Най-сериозни отговорности се възлагат на образователните институции и на администрацията на МОН, вкл. структурните звена към министъра на образованието и науката и регионалните инспекторати по образованието. Там са съсредоточени и основните политики и мерки; там се дефинират проблемите и се определят като център, който ще обедини останалите заинтересовани страни.

1.3. Положително се оценява участието на представителите на местната администрация и на местното самоуправление в тези срещи и споделения от тях опит; активната позиция по отношение обхвата и задържането на децата и учениците в училище; търсенето на общ език с образователните институции, за да са ефективни санкциите към родителите на неучещите; осъзнатата роля на общинските власти в процеса на намаляване отпадането от училище. Показателно в това отношение е подписването на споразумението между заинтересованите страни в област Пловдив за проследяване на движението и задържане на учениците в училище, станало по време на работната среща в града (15.12.-16.12.2014 г.). Под споразумението се подписаха както представителите на РИО-Пловдив, така също и тези от общините в региона. На практика това беше споделен опит и за останалите участници в срещата.

1.4. Участието на представители на други заинтересовани страни в тези срещи и активният диалог с тях определи и другите пътища за намаляването на преждевременното напускане на училище. Декларираната готовност от ръководителите на местните бизнес организации във Варна да подпомогнат процеса на квалификацията и осигуряването на професионална реализация на учениците в професионални училища е път за намаляване на отпадането от училище. Категоричната подкрепа на представителите на социалните партньори в училищата в Бургас за по-смели съвместни действия в задържането на учащите се и категоричната подкрепа за политиките и

мерките подпомагат сериозно училищните екипи. Личното участие на трима областни управители и техните заместници (Бургас, Пловдив, Разград) в срещите и заявената позиция на държавата в тяхно лице, е условие за реалното единодействие на заинтересованите страни децата и учениците да посещават редовно образователните институции, да бъде под постоянен контрол изпълнението на задълженията на общинските власти; да се съдейства на държавата за изграждането на строг контрол върху движението на децата и учениците.

1.5. Категорична е подкрепата за изграждането на национална система за ранно предупреждение и за включването ѝ в такава на ЕС. Във всяка проведена среща беше потвърдено участието на заинтересованите страни в този процес. Сподели се и опит на ниво училище и/или община и се изрази подкрепа на идеята за поетапното въвеждане на системата, както е записано в Плана. Приветства се разработването и апробирането на такава система в Северозападен и Югоизточен райони на планиране и постепенно ѝ прилагане в цялата страна.

2. В процеса на обсъжданията бяха формулирани и редица **предложения**, като:

2.1. Промени в нормативните документи относно възможностите за незабавно включване на завърналите се от чужбина деца и ученици, които напускат временно (сезонно) образователните институции и се завръщат в рамките на същата или следващата учебна година, без да са обучавани в други страни или без документи за това. Предлага се да се дадат повече възможности на училищата да запишат непосредствено след завръщането им тези деца в съответния клас.

2.2. Промени в нормативните актове по отношение осигуряването на допълнителни безплатни услуги за ученици, навършили 16 годишна възраст като условие за тези от тях, които са в риск от отпадане по социално-икономически причини, да продължат образованието си.

2.3. Подобрена комуникация и координация, определяне на конкретната отговорност и задължения на всички нива за изпълнението на политиките и мерките от Стратегията и Плана. Подписването на Споразумение на национално ниво и мултиплицирането му на следващите такива. Тук все още има нерешени проблеми, както в прилагането на Глава VII от Закона за народната просвета, така и в единодействието на училищата, местните служби „Социално подпомагане“, представителите на Държавната агенция за закрила на детето и на семейството. С подписването и реализирането на координиращи действия между институциите се очаква тези взаимодействия значително да се подобрят.

2.4. Поставя се въпросът за съсредоточаването на вниманието върху спазването на законите и другите нормативни актове, определящи задълженията на родителите по отношението на децата им – занижения или липсата на родителски контрол, оставането за дълго без родители на децата на грижите на случайни хора, които нямат родителски права - следва да се наказват строго според закона.

2.5. Изграждането и функционирането на система за ранно предупреждение, свързването на всички нива на територията на страната и обвързването ѝ с европейската такава. Това ще позволи наличието на информация за детето в риск от отпадане/невключено в образователни дейности във всеки момент от неговото развитие; ще се знае как се работи за привличането и задържането му; какви мерки за реинтеграция се прилагат; до кой клас или до каква степен на професионална квалификация е достигнало, за да му се осигури участие в пазара на труда.